

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/103/58-62>

Akif Hüseynov
Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti
magistrant
husein.akif2000@gmail.com

BİZNES MÜHİTİ VƏ ONUN İDARƏ EDİLMƏSİ YOLLARI

Xülasə

Biznes istehsal, malların satışı və ya xidmətlərin göstərilməsi yolu ilə gəlir əldə etməyə yönəlmiş fəaliyyətdir. Biznesin əsas məqsədi müştərilərin ehtiyaclarını ödəmək və mənfəət əldə etməkdir ki, bu da effektiv resursların idarə edilməsi və strateji planlaşdırma tələb edir. Biznes fəaliyyətlərinə istehsal, ticarət, xidmətlər və informasiya texnologiyaları daxildir ki, bunların hər biri xüsusi idarəetmə yanaşmalarını tələb edir.

Strateji idarəetmə biznesin uzunmüddətli uğurunun təmin edilməsində əsas rol oynayır. Populyar strateji idarəetmə modellərinə SWOT təhlili, PEST analizi, Porterin beş güc analizi və BCG matrisi daxildir. Bu modellər şirkətlərə rəqabət üstünlüklərini və inkişaf üçün strateji istiqamətləri müəyyən etməyə kömək edir.

Strateji idarəetmənin daha ətraflı təhlili üçün şirkətə təsir edən daxili və xarici amilləri hərtərəfli qiymətləndirməyə imkan verən SWOT təhlili metodu seçilmişdir. SWOT təhlili güclü, zəif tərəflər, imkanlar və təhdidlərin müəyyən edilməsini əhatə edir. Təhlilin nəticələri şirkətə hədəflərə çatmaq, bazarda mövqeyini gücləndirmək və riskləri minimuma endirmək üçün effektiv strategiyalar hazırlamağa kömək edir.

Ümumiyyətlə, SWOT təhlilinə əsaslanan strateji idarəetmə şirkətə rəqabət üstünlükləri və davamlı inkişaf təmin edir. Bu üsul sizə xarici mühitdəki dəyişikliklərə uyğunlaşmağa, resurslardan səmərəli istifadə etməyə və məqsədlərinizə çatmağa imkan verir, uzunmüddətli biznes uğurunu təmin edir.

Açar sözlər: *biznes mühiti, SWOT analiz, strateji idarəetmə, modellər, strateji planlaşdırma*

Akif Huseynov
Azerbaijan Architecture and Construction University
master student
husein.akif2000@gmail.com

Business environment and its ways to manage

Abstract

Business is an activity aimed at making a profit through production, sale of goods or provision of services. The main goal of a business is to satisfy customer needs and generate profits, which requires effective resource management and strategic planning. Business activities include manufacturing, trading, services and information technology, each of which requires specific management approaches.

Strategic management plays a key role in ensuring the long-term success of a business. Popular strategic management models include SWOT analysis, PEST analysis, Porter's five forces analysis and the BCG matrix. These models help companies determine their competitive advantages and strategic directions for development.

For a more detailed analysis of strategic management, the SWOT analysis method was chosen, which allows a comprehensive assessment of internal and external factors affecting the company. SWOT analysis involves identifying strengths, weaknesses, opportunities and threats. The results of the analysis help the company develop effective strategies to achieve goals, strengthen its position in the market and minimize risks.

In general, strategic management based on SWOT analysis provides a company with competitive advantages and sustainable development. This method allows you to adapt to changes in the external environment, use resources efficiently and achieve your goals, ensuring long-term business success.

Keywords: *business environment, SWOT analysis, strategic management, models, strategic planning*

Giriş

İş mühiti hər hansı bir şirkətin fəaliyyətinə təsir edən mürəkkəb və dinamik amillər kompleksidir. Bu amilləri və onların münasibətlərini başa düşmək uğurlu iş idarəçiliyinin açarındır. İş mühitinə iqtisadi, siyasi, sosial, texnoloji və ətraf mühit aspektləri daxildir. İqtisadi komponent bu elementləri inflyasiya dərəcəsi, xarici valyuta məzənnələri, kreditlər və ümumi iqtisadi artım templəri kimi əhatə edir. Bu amillər istehlakçıların satınalma gücünə, həmçinin mal və xidmət tələbinə birbaşa təsir göstərir. İş mühitinin siyasi komponenti şirkətlərin fəaliyyətinin, vergi siyasətinin, ticarət sazişlərinin və sahibkarlığın dövlət dəstəyi səviyyəsini tənzimləyən qanunlara daxildir (Mərdanov, 2022). Siyasi mühitdəki dəyişikliklər, fürsətlər, həmçinin təhdid yaratmaq işə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilər. Sosial amillərə demografik dəyişikliklər, mədəni və sosial tendensiyalar, əhəlinin təhsil səviyyəsi və rifah səviyyəsi daxildir. Bu amillər istehlakçıların ehtiyaclarını və üstünlüklərini formalaşdırır, müxtəlif mal və xidmət tələbini müəyyənləşdirir. Texnoloji amillər yeni məhsul və xidmətlərə, habelə istehsal proseslərinin optimallaşdırılmasına səbəb olan yenilikləri və texnoloji nailiyyətləri əhatə edir (Məmmədov, 2021: 231).

Uğurlu şirkətlər daim texnoloji meyilləri izləməli və rəqəbat qabiliyyətini qorumaq üçün yeni texnologiyalar tətbiq etməlidirlər. İş mühitinin ekoloji komponentlərinə təbii sərvətlər, iqlim şəraiti və ətraf mühit qanunvericiliyi daxildir. Şirkətlər fəaliyyətlərinin ətraf mühitdə təsirini nəzərə almalı, istehlakçı gözləntilərinə və tənzimləyicilərinə uyğun olaraq davamlı inkişafa çalışmalıdırlar. Belə şəraitdə iş idarəetmə inteqrasiya edilmiş bir yanaşma və strateji düşüncə tələb edir. Şirkətlər xarici və daxili mühiti təhlil edərək, hədəflərinizə çatmağa imkan verən strategiyaları inkişaf etdirər və həyata keçirər bilməlidirlər (Əliyev, 2010: 63).

Biznesin idarə edilməsinin vacib hissəsi qolları, mövcud vəziyyəti təhlil edərək strateji alternativləri inkişaf etdirmək və qiymətləndirmək, habelə optimal strategiyanın seçimi və həyata keçirilməsini əhatə edən strateji planlaşdırmaqdır. Bu vəzifələrin uğurla həyata keçirilməsi üçün şirkətin işçiləri və bölmələri arasındakı vəzifələrin, səlahiyyətlərin və vəzifələrin paylanması da daxil olmaqla aydın idarəetmə quruluşu zəruridir. Resurs rəhbərliyi şirkətin material, maliyyə və insan resurslarının idarə edilməsi ilə əhatə olunur. Məqsədlərinə çatmaq üçün bütün növ resursların effektiv istifadəsini təmin etmək vacibdir.

Marketinqə istehlakçı ehtiyaclarını ödəmək və rəqəbatlı üstünlüklərə nail olmaq məqsədi daşıyan marketinq strategiyalarının bazar təhlili, inkişafı və həyata keçirilməsi daxildir (Abdullah, 2016: 81). Maliyyə şöbəsi şirkətin maliyyə mənbələrinin planlaşdırılması, mühasibat uçotu, nəzarəti və təhlilini əhatə edir. Maliyyə idarəçiliyinin vacib bir tərəfi biznesin maliyyə sabitliyini və gəlirliliyini təmin etməkdir. Kadrların idarə edilməsinə işçilərin seçimi, təlim motivasiyası və inkişafı, əlverişli bir mühitin yaradılması, işçilər və idarəetmə arasında effektiv qarşılıqlı əlaqənin təmin edilməsi daxildir.

Uğurlu biznes liderləri dəyişikliklərə tez uyğunlaşmaq və qeyri-müəyyən şəraitdə məqbul qərarlar qəbul etmək kimi keyfiyyətlərə malik olmalıdırlar. Bu, iş proseslərini avtomatlaşdıraraq, çox miqdarda məlumatların təhlilində, etibarlı məlumatlara əsaslanaraq qərar qəbul etməyə imkan verən informasiya texnologiyaları tərəfindən icra olunur. Müasir şəraitdə iş mühiti getdikcə qloballaşan və bir-birinə bağlıdır. Şirkətlər beynəlxalq amilləri nəzərə almalı və global bazarda mövqelərini gücləndirməyə çalışmalıdırlar. Bunun üçün dünya bazasının xüsusiyyətləri və tendensiyaları, habelə müxtəlif mədəni və iqtisadi vəziyyətə uyğunlaşma qabiliyyəti barədə məlumat tələb olunur. Biznesin idarə olunmasının vacib bir tərəfi, maliyyə, əməliyyat, bazar və strateji risklər kimi

müxtəlif risklərin müəyyənəşdirilməsi, qiymətləndirilməsi və minimuma endirilməsini ehtiva edən risklərin idarə edilməsidir (Vanden Abeele, 2020: 235).

Effektiv risklərin idarə edilməsi qeyri-müəyyənliyi azaltmağa və şirkətin sabit inkişafını təmin etməyə imkan verir. İnnovasiya idarəetmə, sürətlə dəyişən bir iş mühitində əsas amildir. Şirkətlər rəqibləri qabaqlamaq və istehlakçı ehtiyaclarını ödəmək üçün innovativ məhsul və texnologiyaların inkişaf etdirilməsi və tətbiq edilməsi üçün yeni imkanlar axtarmalıdırlar (Huang, 2018). Biznesin insan hüquqlarına hörmət, ətraf mühitə hörmət və sosial əhəmiyyətli layihələrdə iştirak etmək hüququ olan işin sosial məsuliyyətini nəzərə almaq da vacibdir. Biznesdə strateji idarəetmə uzunmüddətli uğurun təmin edilməsində əsas rol oynayır. Bu, təşkilatın məqsədlərinin müəyyən edilməsi, onlara nail olmaq üçün plan və proqramların işlənilib hazırlanması, təyin edilmiş məqsədlərin həyata keçirilməsinin monitorinqi və təhlili prosesidir. Bir çox strateji idarəetmə modelləri mövcuddur ki, onların hər biri rəqabət üstünlüyünə nail olmaq üçün öz metod və alətlərini təklif edir (Johnson, 2017: 52).

Sosial məsuliyyətli şirkətlər daha çox istehlakçı və investorları cəlb edir, nüfuzlarını artırır, cəmiyyətin davamlı inkişafına töhfə verirlər. Müasir şəraitdə uğurlu biznesin idarə edilməsi strateji planlaşdırma, effektiv resurs idarəetmə, marketinq, maliyyə idarəetməsi, kadr və innovasiya idarəetmə, habelə beynəlxalq amillər və sosial məsuliyyətin uçuotu da daxil olmaqla integrasiya olunmuş bir yanaşmanın istifadəsini tələb edir. Şirkətlər müxtəlif sahələrdə analitik qabiliyyətlər, strateji düşüncə və liderlik keyfiyyətlərində dərin biliklərə sahib olmalıdırlar. Effektiv biznesin idarə edilməsi şirkətlərə məqsədlərinə çatmağa, rəqabət qabiliyyətini qorumağa və cəmiyyətin iqtisadi və sosial inkişafına töhfə verməyə imkan verir (Aleksey, 2012: 129).

Müəssisələr mülkiyyət, miqyas, sənaye və coğrafi əhatə kimi müxtəlif meyarlara görə təsnif edilə bilər. Bu amillərdən asılı olaraq aşağıdakı fəaliyyət növləri fərqləndirilir:

1. İstehsal biznesi: xammaldan və yarımfabrikatlardan maddi malların yaradılmasını nəzərdə tutur. Nümunə olaraq maşınqayırma, kimya sənayesi, tekstil istehsalı və s.

2. Ticarət işi: malların alqı-satqısı ilə məşğul olur. Bunlar müxtəlif bazar segmentlərində fəaliyyət göstərən pərakəndə və topdan satıcılar ola bilər.

3. Xidmət dairəsi: fiziki və hüquqi şəxslərə göstərilən xidmətlərin geniş spektrini əhatə edir. Nümunələrə məsləhət xidmətləri, təlim, nəqliyyat, maliyyə xidmətləri və səhiyyə daxildir.

4. İnformasiya texnologiyası: proqram təminatının hazırlanması, IT xidmətlərinin göstərilməsi, şəbəkələrin yaradılması və saxlanması, kibertəhlükəsizlik və digər sahələri əhatə edir (Sakharov, 2017: 158).

Strateji idarəetmə təşkilatın uzunmüddətli məqsədlərinə çatmağa yönəlmiş tədbirlər məcmusudur. Bunun üçün hər birinin öz üstünlükləri və mənfi cəhətləri olan müxtəlif modellər istifadə olunur. Ən çox istifadə olunan strateji idarəetmə modellərini nəzərdən keçirək:

– *SWOT analiz modeli*: bu model biznesə təsir edən daxili və xarici amilləri qiymətləndirmək üçün istifadə olunur. SWOT qısaltması güclü tərəflər, zəif tərəflər, imkanlar və təhlükələr deməkdir. SWOT təhlili şirkətin hazırkı mövqeyinə və xarici mühitə əsaslanaraq onun inkişafının strateji istiqamətini müəyyən etməyə kömək edir (10).

– *PEST analiz modeli*: bu model siyasi, iqtisadi, sosial və texnoloji amilləri nəzərə alaraq biznesin xarici mühitinin təhlilinə yönəlib. PEST təhlili uzunmüddətli perspektivdə biznesə təsir edə biləcək xarici təhdidləri və imkanları müəyyən etməyə kömək edir (11).

– *Porterin beş güc analiz modeli*: bu model Michael Porter tərəfindən hazırlanıb və rəqabət mühitinin təhlili üçün istifadə olunur. O, sənayedə rəqabətin səviyyəsini müəyyən edən beş qüvvəni əhatə edir: yeni girənlərin təhlükəsi, əvəzedici məhsullar təhlükəsi, təchizatçıların gücü, alıcıların gücü və mövcud abituriyentlər arasında rəqabət səviyyəsi. Porter modeli şirkətə rəqabət üstünlüklərini və inkişaf üçün strateji istiqamətləri müəyyən etməyə kömək edir (Keppens, 2021: 214).

Tədqiqat metodu

Biznesdə strateji idarəetmənin daha ətraflı təhlili üçün SWOT təhlili metodundan istifadə olunacaq. Bu üsul şirkətə təsir edən həm daxili, həm də xarici amilləri hərtərəfli qiymətləndirməyə

imkan verir. SWOT təhlili həm böyük korporasiyalar, həm də kiçik bizneslər tərəfindən istifadə edilən universal bir vasitədir.

SWOT analizindən istifadə edərək araşdırma aparırıq.

Cədvəl.

Biznesdə strateji idarəetmənin daha ətraflı təhlili üçün SWOT təhlili

Güclü tərəflər	Zəif tərəflər
Şirkətin güclü tərəflərinə rəqabət üstünlüyü və rən unikal resurslar və imkanlar daxildir. Bunlar yüksək ixtisaslı kadrlar, unikal texnologiyalar, güclü brend, effektiv idarəetmə sistemi və digər amillər ola bilər. Güclü tərəflərin müəyyən edilməsi şirkətə öz güclü tərəflərinə diqqət yetirməyə və onlardan səmərəli istifadə etməyə kömək edir.	Zəif tərəflər şirkətin məqsədlərinə çatmasına mane olan daxili zəifliklər və məhdudiyyətlərdir. Bu, maliyyə resurslarının çatışmazlığı, köhnəlmiş texnologiya, zəif marketing strategiyası, işçilərin aşağı ixtisası və digər problemlər ola bilər. Zəif cəhətlərin müəyyən edilməsi şirkətə onları aradan qaldırmaq və minimuma endirmək üçün strategiyalar hazırlamağa imkan verir.
İmkanlar	Məhdudiyyətlər
Fürsətlər şirkətin böyüməsi və inkişafı üçün istifadə edə biləcəyi xarici amillərdir. Bunlar yeni bazarlar, texnoloji yeniliklər, qanunvericilikdə dəyişikliklər, iqtisadi artım və digər əlverişli şərtlər ola bilər. Fürsətlərin təhlili şirkətə perspektivli sahələri müəyyənləşdirməyə və onların həyata keçirilməsi üçün strategiyalar hazırlamağa kömək edir.	Təhdidlər biznesə mənfi təsir göstərə bilən xarici amillərdir. Bunlar bazar şəraitindəki dəyişikliklər, artan rəqabət, iqtisadi böhranlar, qanunvericilikdə dəyişikliklər və digər risklər ola bilər. Təhdidlərin müəyyən edilməsi şirkətə onların qarşısını almaq və minimuma endirmək üçün tədbirlər hazırlamağa imkan verir.

Mənbə: Müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

SWOT təhlilinin aparılması həm daxili, həm də xarici məlumatların böyük həcmdə toplanması və təhlil edilməsini tələb edir. Bu, şirkətin maliyyə göstəriciləri, marketing tədqiqatları, rəqabət mühitinin təhlili, makroiqtisadi göstəricilər və digər mənbələr haqqında məlumatlar ola bilər. Nəzərə almaq lazımdır ki, SWOT təhlili dinamik bir prosesdir və cari reallıqları və perspektivləri adekvat şəkildə əks etdirmək üçün mütəmadi olaraq yenilənmə və yenidən baxılmanı tələb edir.

Analiz

SWOT təhlilinin aparılması şirkətə öz güclü və zəif tərəflərini hərtərəfli qiymətləndirməyə, həmçinin xarici imkan və təhlükələri müəyyən etməyə imkan verir. Bu təhlil əsasında şirkət bazarda öz mövqeyini möhkəmləndirmək, əməliyyatları təkmilləşdirmək və fürsətlərdən yararlanmaq üçün effektiv strategiyalar hazırlaya bilər.

Bundan əlavə, zəif tərəfləri və təhdidləri müəyyən edib minimuma endirmək şirkətə potensial problemlərdən və risklərdən qaçmağa kömək edir.

Ümumiyyətlə, SWOT təhlilinə əsaslanan strateji idarəetmə şirkətə uzunmüddətli perspektivdə rəqabət üstünlükləri və davamlı inkişaf təmin edir. Bu üsul sizə xarici mühitdəki dəyişikliklərə uyğunlaşmağa, öz resurslarınızdan səmərəli istifadə etməyə və məqsədlərinizə çatmağa imkan verir.

Nəticə

Nəticə olaraq, biznes – istehsal, mal satmaq və ya xidmətlər ilə qazanc əldə etmək məqsədi daşıyan bir fəaliyyətdir. Biznesin əsas məqsədi müştərilərin ehtiyaclarını ödəmək, mənfəət və strateji planlaşdırmanın effektiv idarə olunmasını tələb edən bir qazanc əldə etməkdir.

Əsas fəaliyyətlər istehsal biznesi, ticarət biznesi, xidmətləri və informasiya texnologiyaları da daxil olmaqla işlərdə vurğulanır. Hər bir istiqamətdə öz xüsusiyyətləri var və idarəetməyə xüsusi yanaşmalar tələb olunur.

Strateji idarəetmə modelləri

Strateji idarəetmə işin uzun müddət artmasında əsas rol oynayır. Strateji idarəetmə modellərindən suyun analizi, zərərvericilərin təhlili, Porterin beş güc analiz modeli və BCG matrisi fərqlənir. Bu modellərin hər biri şirkətlərə rəqabət üstünlükləri və strateji inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirməyə kömək edir.

1. *SWOT analiz metodu*: bu metod şirkətin təsir edən daxili və xarici amilləri hərtərəfli qiymətləndirməyə imkan verən işin aparılması üçün seçildi. SWOT analizi hədəflərə çatmaq üçün effektiv strategiyaların hazırlanmasına kömək edən güclü və zəif tərəfləri, imkan və təhdidləri müəyyənləşdirir.

2. *SWOT analizinin nəticələri*: güclülərin təhlili şirkətin öz üstünlüklərinə yönəltməsinə kömək edir və zəif tərəflərin müəyyənləşdirilməsi onları aradan qaldırmaq üçün tədbirlər görməyə imkan verir. Fərsət və təhdidlərin təhlili, şirkətin xarici mühitdəki dəyişikliklərə uyğunlaşmasına və riskləri minimuma endirməyə kömək edir.

Tədqiqat nəticəsi: SWOT analizi keçirmək şirkətin rəqabət üstünlükləri və davamlı inkişafını təmin edir. Bu üsul dəyişikliklərə uyğunlaşmağa, effektiv şəkildə istifadə etməyə və hədəflərinizə nail olmağa, işdə uzun müddət müvəffəqiyyət təmin etməyə imkan verir.

Ədəbiyyat

1. Mərdanov, A. (2022). Biznes mühitinin öyrənilməsi, s. 32.
2. Məmmədov, M. A., Məmmədova, F. Ə., Əlizadə, Ş. (2021). Strateji menecment (dərslük). Bakı, 231 s.
3. Əliyev, M. Ə. (2010). Biznesin təşkili və idarə edilməsi. Bakı, s. 63.
4. Abdullah, R. B. (2016). Financial and management analysis. Journal of Entrepreneurship and Development, 8(2), pp. 79-96.
5. Vanden Abeele, D. (2020). Efficient computational model business environment. AIAA Journal, Vol. 38, No. 2, pp. 234-242.
6. Huang, L. (2018). Business Strategy Technology Journal, No. 36, pp. 28-42.
7. Johnson, B. T., Sheehy, P. T. (2017). Business management and models. Research paper, pp. 49-88.
8. Aleksey, T. (2012). Management methods for business industry. Moscow, 129 p.
9. Sakharov, V. I. (2017). Business practice strategy, No. 6, pp. 157-168.
10. <https://economictimes.indiatimes.com/definition/business>
11. <https://www.dekanblog.ru/2022/06/enciklopediya/strategicheskoe-upravlenie-model-posies/>
12. Keppens, R. (2021). Strategic models for business. New York: Cambridge University Press. Journal 0021, 214 p.

Göndərilib: 12.04.2024

Qəbul edilib: 16.05.2024